

2. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι

Στις αρχές της δεκαετίας του 1910 αρχίζει μια προσπάθεια συνεννόησης ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη. Στόχος τους είναι να διεκδικήσουν τα εδάφη της **Οθωμανικής Αυτοκρατορίας** στη Βαλκανική χερσόνησο. Έτσι, υπογράφονται συνθήκες συμμαχίας μεταξύ της **Σερβίας**, του **Μαυροβουνίου**, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας.

Ο Α' Βαλκανικός πόλεμος, ανάμεσα στους συμμάχους και την Τουρκία, ξεσπά τον Οκτώβριο του 1912. Οι πολεμικές επιχειρήσεις, τόσο στη στεριά όσο και στη θάλασσα, είναι σκληρές. Ο ελληνικός στρατός καταλαμβάνει εδάφη της Μακεδονίας και της Ηπείρου. Απελευθερώνει σημαντικές πόλεις, όπως η Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα. Ο ελληνικός στόλος καταλαμβάνει επίσης πολλά νησιά του ανατολικού Αιγαίου.

Το 1913, με τη συμμετοχή των Μεγάλων Δυνάμεων υπογράφεται στο Λονδίνο μια συνθήκη μεταξύ των αντίπαλων πλευρών. Η ρύθμιση των συνόρων όμως, ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη, δημιουργεί προβλήματα μεταξύ τους. Έτσι, ξεσπά ο Β' Βαλκανικός πόλεμος. Αυτή τη φορά, η Βουλγαρία είναι αντιμέτωπη στη συμμαχία Ελλάδας-Σερβίας. Τα ελληνικά στρατεύματα κερδίζουν σημαντικές νίκες και η Βουλγαρία αναγκάζεται να υποχωρήσει.

Η οριστική ρύθμιση των συνόρων των βαλκανικών κρατών γίνεται με τη **Συνθήκη του Βουκουρεστίου**, μετά το τέλος του πολέμου. Τα βαλκανικά κράτη με τους δύο πολέμους κερδίζουν σημαντικά εδάφη και επεκτείνουν τα σύνορά τους. Η Ελλάδα σχεδόν διπλασιάζει την έκτασή της, με την προσάρτηση της υπόλοιπης Ηπείρου, της Μακεδονίας, της Κρήτης και των νησιών του ανατολικού Αιγαίου.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Σερβία - Μαυροβούνιο:

Βαλκανικά κράτη της περιόδου, τα οποία σήμερα αποτελούν ένα ομόσπονδο βαλκανικό κράτος

Συνθήκη του Βουκουρεστίου:

υπογράφεται τον Ιούλιο του 1913, για να ρυθμίσει τα νέα σύνορα των βαλκανικών κρατών. Συμμετέχουν οι χώρες που πήραν μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους καθώς και οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής

5.11

Η συμμαχία Ελλάδας, Σερβίας, Βουλγαρίας και Μαυροβουνίου εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας
Λαϊκή λιθογραφία της εποχής, ΕΛΙΑ

- ▲ Πώς εικονίζει ο λαϊκός ζωγράφος τα βαλκανικά κράτη και την Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά τη διάρκεια του Α' Βαλκανικού πολέμου; [5.11]

4.10.1912

έναρξη του Α' Βαλκανικού πολέμου

17.5.1913

Συνθήκη του Λονδίνου

16.6 - 18.7.1913

Β' Βαλκανικός πόλεμος

28.7.1913

Συνθήκη του Βουκουρεστίου

I. Τα νέα σύνορα του ελληνικού κράτους

Χάρτης των Βαλκανικών κρατών πριν την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων

◀ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω την έκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Βαλκανική χερσόνησο, πριν από τους Βαλκανικούς πολέμους. [5.12]

Χάρτης των Βαλκανικών κρατών, σύμφωνα με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913)

◀ Ποιες είναι οι συνέπειες των Βαλκανικών πολέμων για την Οθωμανική Αυτοκρατορία; [5.13]

◀ Ποια εδάφη κερδίζει η Ελλάδα, με τις ρυθμίσεις της Συνθήκης του Βουκουρεστίου; [5.13]

5.14		
	έκταση	πληθυσμός
Ελλάδα (1907)	63.211	2.631.952
Ελλάδα (1913)	120.308	4.718.221

Πηγή: Σβολόπουλος Κ., «Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ.ΙΔ', σ. 354

▲ Ποια είναι η εδαφική και πληθυσμιακή αύξηση της Ελλάδας το 1913; [5.14]

II. Θεσσαλονίκη (1912 - 1913)

5.15

Απόσπασμα από επιστολή Έλληνα στρατιώτη των Βαλκανικών πολέμων (27 Οκτωβρίου 1912):

«Αγαπημένη μου γυναικούλα

Την στιγμήν που σου γράφω η Θεσσαλονίκη είναι εις χείρας του Ελληνικού στρατού. Από προχθές οι Τούρκοι έστειλαν απεσταλμένους [...] να ζητήσωσι παρά του Διαδόχου ανακωχήν.»

5.16

▲ Σε ποιο γεγονός αναφέρεται η επιστολή; [5.16]

5.18

Το Γενί τζαμί

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης στεγάζει το Αρχαιολογικό Μουσείο και σήμερα λειτουργεί ως χώρος πολιτισμού

■ Αιτιολογώ την παρουσία των οθωμανικών μνημείων στη σημερινή Θεσσαλονίκη. [5.17-5.19]

Η παράδοση της Θεσσαλονίκης από τον Οθωμανό Διοικητή στο διάδοχο Κωνσταντίνο, αρχηγό του ελληνικού στρατού
Λαϊκή λιθογραφία της εποχής

▲ Σε ποιο γεγονός αναφέρεται η εικόνα; [5.15]

Πληθυσμός της Θεσσαλονίκης σύμφωνα με την απογραφή του 1913		
Εβραίοι	61.439	38,9%
Μουσουλμάνοι	45.889	29,1%
Έλληνες	39.956	25,3%
Άλλοι	10.605	6,7%
Σύνολο	157.889	100%

Πηγή: Ρακιβάν Κ., *Έγγραφα και σημειώσεις εκ της πρώτης ελληνικής διοικήσεως της Μακεδονίας (1912-13)*

5.17

▲ Ποια είναι η μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα στη Θεσσαλονίκη, το 1913; [5.17]

5.19

Το Μπέη χαμάμ (οθωμανικό λουτρό)
Σήμερα λειτουργεί ως πολιτιστικός χώρος

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

❖ Ποια είναι τα αποτελέσματα των Βαλκανικών πολέμων;
❖ Ποια είναι τα οφέλη της Ελλάδας από τη συμμετοχή της στους Βαλκανικούς πολέμους;

3. Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αυξάνεται ο οικονομικός ανταγωνισμός ανάμεσα στις Μεγάλες Δυνάμεις. Η οικονομική πολιτική της Γερμανίας συγκρούεται με τα συμφέροντα άλλων χωρών, όπως είναι η Αγγλία και η Γαλλία. Έτσι σχηματίζονται δυο συμμαχίες: η Αντάντ και οι Κεντρικές Δυνάμεις.

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεσπά ανάμεσά τους το 1914. Στην Αντάντ συμμαχούν η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία. Στις Κεντρικές Δυνάμεις συμμαχούν η Γερμανία, η Αυστροουγγαρία και αρχικά και η Ιταλία. Ο πόλεμος όμως ονομάζεται παγκόσμιος επειδή στη διάρκειά του συμμαχούν, με τη μία ή την άλλη πλευρά, πολλά κράτη της Ευρώπης, της Ασίας και στο τέλος και οι Η.Π.Α. στο πλευρό της Αντάντ.

Από τα βαλκανικά κράτη, η Τουρκία και η Βουλγαρία προσχωρούν στις Κεντρικές Δυνάμεις. Στην Ελλάδα διαμορφώνονται δύο στάσεις. Ο πρωθυπουργός Ε. Βενιζέλος υποστηρίζει τη συμμετοχή της Ελλάδας με το μέρος της Αντάντ, προσβλέποντας σε οφέλη από τη νίκη της στον πόλεμο. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος υποστηρίζει μια ουδέτερη στάση, χωρίς συμμετοχή στον πόλεμο, στάση που ευνοεί περισσότερο τις Κεντρικές Δυνάμεις. Αυτή η κατάσταση διχάζει τον ελληνικό λαό. Η Ελλάδα τελικά προσχωρεί στον πόλεμο το 1917, στο πλευρό της Αντάντ.

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος λήγει στα τέλη του 1918 με νίκη των Δυνάμεων της Αντάντ. Στη διάρκειά του χάνονται πολλές ανθρώπινες ζωές και γίνονται σημαντικές καταστροφές.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Συνέδριο της Ειρήνης:

Η συνδιάσκεψη που οργανώνεται από τους νικητές του πολέμου στο Παρίσι, το 1919, για την επίλυση των ζητημάτων του πολέμου

Συνθήκη Νείγυ:

με τη Συνθήκη αυτή η Βουλγαρία παραχωρεί τη Δυτική Θράκη στην Ελλάδα

Συνθήκη Σεβρών:

Υπογράφεται η ειρήνη μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των Συμμάχων, τον Αύγουστο του 1920. Η Συνθήκη αυτή δεν ίσχυσε ποτέ

5.20

Χάρτης των αντίπαλων στρατοπέδων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τα αντίπαλα στρατόπεδα του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. [5.20]

1914	1917	1918	1919	1919	1920
έναρξη Α΄ Παγκόσμιου πολέμου	είσοδος της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο	λήξη Α΄ Παγκόσμιου πολέμου	Συνέδριο της Ειρήνης	Συνθήκη του Νείγυ	Συνθήκη των Σεβρών

I. Οι καταστροφές του πολέμου

5.21

Σκηνή από μέτωπο του Α' Παγκόσμιου πολέμου
Πίνακας του Νέβινσον (1919)

«Νύχτα μπήκαμε στο Μονασήρι, και νύχτα βγήκαμε. Είναι μια μεγάλη πολιτεία σέρβικη, που οι κάτοικοί της είναι Έλληνες. Οι δρόμοι της είναι χωρίς φώσα*, τα σπίτια δίχως λάμπες. Οι άνθρωποι που την κατοικούν μιλάνε ψιθυριστά, περπατάνε τρομαγμένα σαν κλέφτες, κοιτάνε τον ουρανό με φόβο και κατοικούν στα κατώγια και στις τρύπες που σκάψανε κάτω από τα σπίτια τους. [...] Σταματήσαμε σε μια πλατιά. Μας πήραν οι Φρανσέζοι** οδηγοί και μας κατατόπισαν. [...] Μας δείξανε σπίτια χτυπημένα από τις οβίδες σαν αστροπελέκια [...] Άλλη φορά θά 'ταν πασίκαρα*** σπίτια και τώρα τα σκότωσε ο πόλεμος. Οι κάτοικοι εδώ πέρα φοράν ολημερίς και ολονυχτίς κρεμασμένη στο στήθος μια μάσκα για τα ασφυξιογόνα.»

Μυριβήλης Στ., *Η ζωή εν τάφω. Το βιβλίο του πολέμου*, Εστία, Αθήνα 1991, σ. 75-76

* φώτα **Γάλλοι *** πολύ ευτυχημένα

5.23

5.22

Τυφλοί Βρετανοί στρατιώτες εξαιτίας της χρήσης χημικών αερίων (1918)

▲ Ποιες είναι οι συνθήκες ζωής του άμακου πληθυσμού κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου πολέμου; [5.23]

■ Παρατηρώ τις πηγές και συζητώ για τις συνθήκες στο μέτωπο του πολέμου. [5.21 & 5.22]

■ Συζητώ για τις συνέπειες των πολεμικών επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου πολέμου. [5.21 - 5.24]

5.24

	ανθρώπινες απώλειες
Συμμαχικές Δυνάμεις	5.142.631
Κεντρικές Δυνάμεις	3.386.200
Γενικό σύνολο	8.538.831

Πηγή: *Μεγάλη Ιστορία του 20^{ου} αιώνα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002, τ.Β', 160

II. Οι ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις στο Συνέδριο της Ειρήνης

◀ Συζητώ για τη σημασία της συμμετοχής του Έλληνα Πρωθυπουργού στο Συνέδριο της Ειρήνης. [5.25]

Στο Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι (1919), καθορίζονται τα νέα σύνορα των ευρωπαϊκών κρατών. Στο Συνέδριο συμμετέχει και ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Ε. Βενιζέλος

Τα εδαφικά «κέρδη» της Ελλάδας σύμφωνα με τη Συνθήκη των Σεβρών(1920)
Λαϊκή λιθογραφία της εποχής

■ **Εντοπίζω** στο χάρτη [5.26] τις περιοχές, τις οποίες ο Ε. Βενιζέλος αναφέρει στην επιστολή του. [5.27]

Απόσπασμα από επιστολή του Ε. Βενιζέλου, κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου της Ειρήνης:

«Παρίσι. 14/27 Φεβρουαρίου 1919
Φίλτατε.
Την Δευτέρα και την Τετάρτη της εβδομάδος αυτής εξέθηκα ενώπιον της επιτροπής, ήτις διορίσθη προς εγγυτέραν εξέταση των ελληνικών διεκδικήσεων, τα επιχειρήματά μας εις ό,τι αφορά την βόρειον Ήπειρον και την Θράκην. Υπολείπεται δε ακόμη να ομιλήσω περί της Μικράς Ασίας και των νήσων.»

5.27

Τη Δευτέρα και την Τετάρτη αυτής της εβδομάδας παρουσίασα ενώπιον της επιτροπής, η οποία ορίσθηκε για την εξέταση των ελληνικών διεκδικήσεων, τα επιχειρήματά μας, σε ό,τι αφορά τη Βόρειο Ήπειρο και τη Θράκη. Απομένει ακόμη να μιλήσω για τη Μικρά Ασία και τα νησιά.

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι τα αίτια του Α' Παγκοσμίου πολέμου;
- ❖ Ποια είναι η στάση της Ελλάδας στον Α' αγκόσμιο πόλεμο;

4. Μικρασία: εκστρατεία και καταστροφή

Με το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου το μέλλον της **Οθωμανικής Αυτοκρατορίας** είναι αβέβαιο. Οι δυνάμεις της Αντάντ προσανατολίζονται στη δημιουργία μιας μικρής εδαφικά **Τουρκίας**. Τα μικρασιατικά παράλια τα διεκδικούν η Γαλλία και η Ιταλία αλλά και η Ελλάδα, με το μεγάλο αριθμό Ελλήνων που ζουν κυρίως στην περιοχή της **Σμύρνης**. Τελικά, η Ελλάδα παίρνει εντολή να στείλει στρατό στη Σμύρνη. Στη Συνθήκη των Σεβρών (1920) κερδίζει τη διοίκηση της περιοχής μέχρις ότου οι κάτοικοι της αποφασίσουν αν θα ενωθούν με την Ελλάδα.

Η συμφωνία των Συμμάχων για την κατάληψη και τη διοίκηση της Σμύρνης από τους Έλληνες αποδεικνύεται προσωρινή. Οι σύμμαχοι διχάζονται ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Η Γαλλία και η Ιταλία προσανατολίζονται σταδιακά στην υποστήριξη της Τουρκίας, ενώ η θέση της Ελλάδας αποδυναμώνεται.

Η ελληνική πλευρά αποφασίζει, παρά τις παραπάνω εξελίξεις, να προχωρήσει τις πολεμικές επιχειρήσεις στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Το καλοκαίρι του 1921 ο ελληνικός στρατός επιτίθεται με στόχο την κατάληψη της Άγκυρας. Η πορεία του όμως ανακόπτεται στο **Σαγγάριο** ποταμό, χωρίς να πετύχει το στόχο του.

Ένα χρόνο μετά, οι τουρκικές δυνάμεις, με ηγέτη τον **Κεμάλ**, επιτίθενται και αναγκάζουν τα ελληνικά στρατεύματα να υποχωρήσουν προς τα παράλια. Στις 27 Αυγούστου 1922 ο τουρκικός στρατός μπαίνει στη Σμύρνη. Χιλιάδες Έλληνες συνωστίζονται στο λιμάνι προσπαθώντας να μπουν στα πλοία και να φύγουν για την Ελλάδα.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Τουρκία:

ονομάζεται το κράτος που προκύπτει με τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Σμύρνη:

πόλη στα παράλια της Μικράς Ασίας, με μεγάλο αριθμό ελληνικού πληθυσμού

Σαγγάριος:

ποταμός στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας, κοντά στην Άγκυρα

Κεμάλ Ατατούρκ:

ο ηγέτης του απελευθερωτικού αγώνα των Τούρκων και μετέπειτα πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας

Χάρτης των κινήσεων του ελληνικού στρατού κατά τη διάρκεια της εκστρατείας στη Μικρά Ασία

- ▲ **Σημειώνω** τη θέση της Σμύρνης και του Σαγγάριου ποταμού, στο χάρτη των κινήσεων του ελληνικού στρατού στη Μικρασία. [5.28]

1919	2.5.1919	1921	1922
εντολή αποστολής ελληνικού στρατού στην περιοχή της Σμύρνης	απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη	α' εκστρατευτική δράση του ελληνικού στρατού	> β' εκστρατευτική δράση ελλην. στρατού > προέλαση τουρκικών στρατευμάτων > ήττα του ελληνικού στρατού

I. Ο ελληνικός στρατός στη Σμύρνη

5.29

Έλληνες στρατιώτες, μετά την απόβασή τους, παρελαύνουν στην προκουμαία της Σμύρνης, στις 2.5.1919

5.30

Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος ευλογεί τους Έλληνες στρατιώτες

- Ποιο γεγονός γιορτάζουν οι Έλληνες; [5.29] & [5.30]

Απόσπασμα από το Διάγγελμα του Έλληνα πρωθυπουργού προς το λαό της Σμύρνης (2.5.1919):

«Το πλήρωμα του χρόνου ήλθεν. Η Ελλάς εκλήθη υπό του Συνεδρίου της Ειρήνης να καταλάβη την Σμύρνην, ινα ασφαλίση την τάξιν. Οι ομογενείς εννοούσιν ότι η απόφασις αυτή ελήφθη, διότι εν τη συνειδήσει των διευθυνόντων το Συνέδριον, είναι αποφασισμένη η Ένωσις της Σμύρνης μετά της Ελλάδος.»

Ελευθέριος Βενιζέλος

5.31

Έφτασε η ώρα. Η Ελλάδα ανέλαβε, με απόφαση του Συνεδρίου της Ειρήνης να καταλάβει τη Σμύρνη, για να εξασφαλίσει την τάξη. Οι ομογενείς κατανοούν ότι η απόφαση αυτή πάρθηκε, γιατί στη συνειδηση αυτών που διευθύνουν το Συνέδριο ήδη έχει αποφασιστεί η Ένωση της Σμύρνης με την Ελλάδα.

- ▲ Σε ποιους απευθύνεται ο Ε. Βενιζέλος; [5.31]
- ▲ Γιατί τους αποκαλεί ομογενείς; [5.31]

Ο Αλέξης Αλεξίου, κάτοικος της Σμύρνης, αφηγείται:

5.32

«Δύο Μαΐου του 1919 έγινε η ελληνική Κατοχή. [...] Έζησα τις αξέχαστες στιγμές της λευτεριάς. [...] Αργότερα μάθαμε ότι η φάλαγγα των ευζώνων έμπαινε στην πλατεία του διοικητηρίου και την χτύπησαν από το αρχηγείο της χωροφυλακής, από τις φυλακές, από την τουρκική συνοικία. [...] Τα τάγματα ευζώνων σταμάτησαν την αντίσταση. Κοντά στο σπίτι μας βρισκόταν το γήπεδο του αθλητικού ομίλου "Απόλλων Σμύρνης", εκεί είχε στρατοπεδεύσει ελληνικός στρατός. Η μητέρα μου από ενθουσιασμό κι αγάπη για τα νέα παλικάρια μου έδινε και τους πήγαινα, μαζί με άλλα παιδιά, διάφορα εκλεκτά τρόφιμα.»

Ο Κεμάλ αναφέρει (1919):

«Η Ελληνική κατοχή της Σμύρνης, του μοναδικού λιμανιού και κοσμήματος της [...] Τουρκίας υποχρεώνει το τουρκικό έθνος να αναλάβει τις ευθύνες του απέναντι στην Ιστορία...»

- ▲ Αναφέρω τις αντιδράσεις των Ελλήνων με την αποβίβαση του Ελληνικού στρατού στο λιμάνι της Σμύρνης. [5.32]
- Συγκρίνω τις αντιδράσεις αυτές με τις σκέψεις του Κεμάλ. [5.32] & [5.33]

5.33

II. Ο ελλητισμός της Μικράς Ασίας

Το ελληνικό σχολείο (Φροντιστήριο) Τραπεζούντας
Κάρτα των αρχών του 20^{ου} αιώνα

Δρόμος με ελληνικό καφενείο στην Πρίγκιπο
Κάρτα των αρχών του 20^{ου} αιώνα

Το ελληνικό σχολείο (Ευαγγελική Σχολή) και ο ναός του Αγίου Γεωργίου στη Σμύρνη
Κάρτα των αρχών του 20^{ου} αιώνα

5.34

5.35

Χορός Ποντίων στην Τραπεζούντα
Κάρτα των αρχών του 20^{ου} αιώνα

Μαρτυρία της Έλλης Βαλοαμάκη:

«Διαβάζαμε τακτικά ελληνικές εφημερίδες στο σπίτι μας. Είχαμε δυο φορές τη βδομάδα ταχυδρομείο. Τετάρτη και Παρασκευή. Πήγαινε το αμάξι μας στο Αδραμύττι και έπαιρνε το ταχυδρομείο. Μας έστελναν απ' τη Σμύρνη την 'Αμάλθεια' και απ' την Πόλη τον 'Ταχυδρόμο' και το 'Νεολόγο'.

Είχαμε μεγάλη επαφή με την Πόλη. Κάναμε λαδεμπόριο. Είχαμε αντιπροσώπους στην Πόλη, [...] Πήγαινε τακτικά ο πατέρας μου εκεί, καμιά φορά μ' έπαιρνε κι εμένα μαζί του.»

5.37

■ Παρατηρώ τις πηγές και σημειώνω όσες πληροφορίες σχετίζονται με την ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία. [5.34-5.38]

- σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η
- ❖ Ποια τύχη επιφυλάσσουν οι Σύμμαχοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία;
  - ❖ Με ποιες προσδοκίες η Ελλάδα εκστρατεύει στη Μικρά Ασία και ποια είναι η έκβαση της εκστρατείας;

5. Οι τελικές ρυθμίσεις: τα σύνορα και η ανταλλαγή πληθυσμών

Με την ήττα των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στη Μικρά Ασία, το 1922, και τη **Μικρασιατική Καταστροφή**, επανέρχονται σε συζήτηση τα σύνορα Ελλάδας και Τουρκίας. Επίσης τίθεται σε συζήτηση το θέμα των μουσουλμανικών πληθυσμών που ζουν στην Ελλάδα καθώς και των ορθόδοξων πληθυσμών που ζουν στην Τουρκία. Τα ζητήματα αυτά ρυθμίζονται τελικά με τη Συνθήκη της Λωζάννης, η οποία υπογράφεται το 1923.

Με τη Συνθήκη της Λωζάννης αποφασίζεται η **ανταλλαγή πληθυσμών** ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Έτσι, μετακινούνται στην Ελλάδα περίπου 1.200.000 Έλληνες ορθόδοξοι που κατοικούν στη Μικρά Ασία και, αντίστοιχα, 500.000 μουσουλμάνοι που κατοικούν στην Ελλάδα μετακινούνται στην Τουρκία. Εξαιρούνται από την ανταλλαγή μόνο οι χριστιανοί που ζουν στην Κωνσταντινούπολη, στην Ίμβρο, στην Τένεδο καθώς και οι μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης.

Με την ανταλλαγή των πληθυσμών πολλοί άνθρωποι φεύγουν οριστικά από τις πατρίδες τους. Μεγάλος αριθμός **προσφύγων** κινείται προς τον Πειραιά, τη Θεσσαλονίκη, το Βόλο, την Αθήνα. Η εγκατάστασή τους στην Ελλάδα παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες. Η στέγαση και η περιθαλψή τους αποτελούν τα πρώτα προβλήματα τα οποία ζητούν λύση. Μένουν προσωρινά σε **καταυλισμούς** και αργότερα δημιουργούνται **οικισμοί** για τη στέγαση των προσφύγων.

Η παρουσία των προσφύγων στο ελληνικό κράτος ενισχύει τόσο τον πληθυσμό των πόλεων όσο και τον αγροτικό πληθυσμό της χώρας. Με τον πολιτισμό τους, το μορφωτικό επίπεδό τους και την εργατικότητα τους βοηθούν σημαντικά στην ανάπτυξη του κράτους.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

μικρασιατική καταστροφή:

ονομάζεται η ελληνική ήττα στη Μικρασία

ανταλλαγή πληθυσμών:

η παράλληλη μετακίνηση πληθυσμών από τον τόπο κατοικίας τους, μετά από διεθνή συμφωνία

πρόσφυγες:

άνθρωποι που υποχρεώνονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους

καταυλισμοί:

πρόχειρες και προσωρινές εγκαταστάσεις για τη στέγαση προσφύγων, σεισμοπαθών κλπ.

οικισμοί:

μόνιμες εγκαταστάσεις κατοίκων

έξοδος:

η φυγή των Ελλήνων από τη Μικρά Ασία

5.39

Μετά την είσοδο των τουρκικών στρατευμάτων στη Σμύρνη, οι Έλληνες της περιοχής προσπαθούν με κάθε τρόπο να φύγουν (Αύγουστος 1922)

▲ *Περιγράψω* την κατάσταση που επικρατεί στο λιμάνι της Σμύρνης μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. [5.39]

1922

- καταστροφή της Σμύρνης
- **έξοδος** των Ελλήνων από τη Μικρά Ασία

1923

Συνθήκη της Λωζάννης

1923-1925

ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας

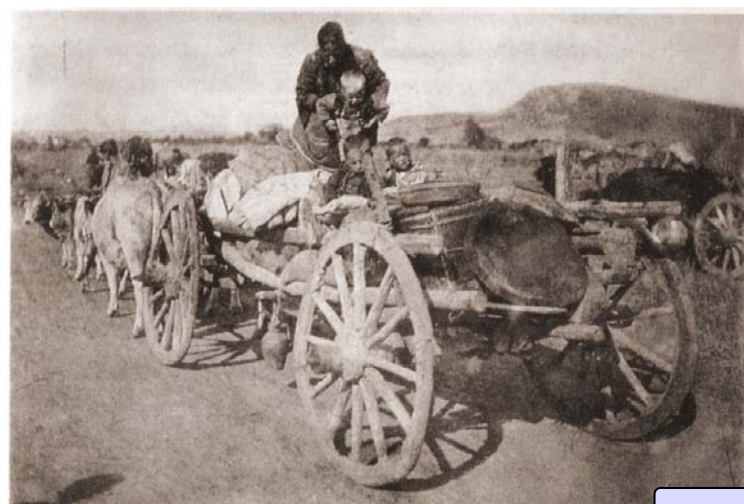

I. Οι συνθήκες της εξόδου των Ελλήνων

5.40

Έλληνες πρόσφυγες εγκαταλείπουν την ανατολική Θράκη

5.41

Πορεία προσφύγων προς την Ελλάδα

Τόπος προέλευσης των προσφύγων	
Μικρά Ασία	626.954
Θράκη	256.635
Πόντος	182.169
Κωνσταντινούπολη	38.458
Βουλγαρία	49.027
Ρωσία	58.526
Διάφοροι τόποι	10.080
Σύνολο	1.221.849

Πηγή: Πετσάλης Α., *Η δημοσιονομική αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος*, Αθήνα 1930, σ. 8

5.43

▲ Σημειώνω το συνολικό αριθμό των Ελλήνων προσφύγων και τους τόπους προέλευσής τους. [5.43]

Μαρτυρία της Δέσποινας Συμεωνίδου από τα Κενάταλα της Καπιπαδοκίας:

«Στο ταξίδι έκανε φουρτούνα και οι γυναίκες λιγοθυμούσαν από το φόβο τους. Άκουγες φωνές. Κλάματα. Εγώ είχα μαζί μου τον άντρα μου, τη μάνα μου και τα τρία παιδιά μου. [...] Ευτυχώς δεν έπαθα τίποτε άφησα τα παιδιά σε μια γωνιά του βαποριού κοντά στη μάνα μου και κουβαλούσα νερό στις λιπόθυμες γυναίκες. Μερικοί άνθρωποι δε βάσταζαν από τα βάσανα που τράβηξαν και πέθαναν στο βαπόρι [...] Επιτέλους φτάσαμε στον Πειραιά. Άλλοι κατέβηκαν εκεί εμείς συνεχίσαμε το ταξίδι για την Καβάλα. Μας πήγαν στο Τσινάρ Ντερέ, κοντά στη σημερινή Νέα Καρβάλη. Δυο χρόνια μείναμε εκεί κάτω από τα τσαντίρια. Ο κόσμος αρρώσταινε και πέθαινε κάθε μέρα.»

5.42

■ Μελετώ τις πηγές και αναφέρω τις συνθήκες εξόδου των Ελλήνων προσφύγων. [5.40-5.42]

Μαρτυρία του Α. Μυκονιάτη από τον Ατζανό, κοντά στην Πέργαμο:

«Εμείς οι άλλοι περιμέναμε τρεις μέρες, ώσπου μπήκαμε σε καΐκια και μπαρκάραμε για τη Μυτιλήνη. Όσπου να πατήσει το ποδάρι του ο τούρκικος στρατός στο χωριό, άραζαν καΐκια και μας παίρναν. [...] Βασανιστήκαμε, κακοκοιμηθήκαμε, κακοφάγαμε, μεγάλη συμφορά πάθαμε. Και ποιος δεν έκλαψε νεκρούς; Και ποιος δεν κακοπάθησε και ποιος δεν κλαίει ακόμα; Μονάχα τα παιδιά που γεννήθηκαν εδώ, τ' ακούνε σαν ψεύτικα παραμύθια.»

5.44

■ Μελετώ τις πηγές και συζητώ για τις δυσκολίες, τις οποίες αντιμετωπίζουν οι Έλληνες πρόσφυγες. [5.40-5.42] & [5.44]

II. Η εγκατάσταση των προσφύγων

5.45

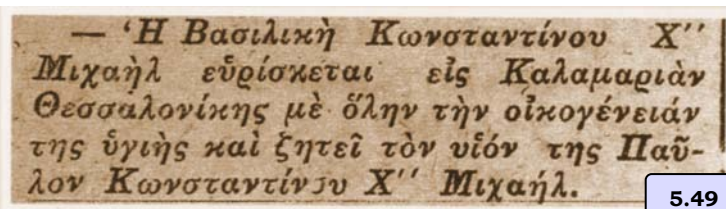
Προσωρινή εγκατάσταση προσφύγων στην Ελλάδα

5.46

Προσφυγικός καταυλισμός στη Θεσσαλονίκη

- Συζητώ για τις σχέσεις των προσφύγων με τον ντόπιο πληθυσμό. [5.48]

5.49

Αγγελία της εποχής
Εφημερίς των Βαλκανίων (12.9.1922)

- ▲ Ποιο είναι το θέμα της αγγελίας; [5.49]

Ο Βασίλης Κалаϊτζόγλου αφηγείται:

«Ο Άγιος Βασίλειος (συνοικία του Πειραιά) τότε ήταν μια έρημη περιοχή όλο βράχια και πέτρες και το μόνο κτίσμα που υπήρχε ήταν η εκκλησία. Μέσα σε λίγο καιρό όλη η περιοχή γέμισε από μικρές προσφυγικές παράγκες που τις έφτιαχναν οι άνθρωποι μόνοι τους. Δούλεψαν σκληρά ο παππούς σου και η γιαγιά σου, για να ισοπεδώσουν τη γη και να στήσουν την παράγκα τους. Ήταν χωρίς πάτωμα, με κόμα κάτω, σκεπασμένες άλλες με πισσόχαρτα και άλλες με τσίγκους και λαμαρίνες. Δεν ενδιαφέρθηκε κανείς να γίνει ένα σχολείο για τα παιδιά των προσφύγων και αυτός είναι ο λόγος που έμεινα και εγώ αγράμματος ... Οι παράγκες άρχισαν μία-μία να φεύγουν και ο καθένας έχτιζε το δικό του σπιτικό.»

5.47

- Περιγράφο τις συνθήκες εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα. [5.45-5.47]

Μαρτυρία της Ελένης Μαναήλογλου και της Γεωργίας Μπατζόγλου από το Ικόνιο:

«Μας έφεραν στην Κέρκυρα, μας έβαλαν στο φρουριο, στις εκεί παράγκες. [...] Στην αρχή δεν ταιριάζαμε με τους Κερκυραίους. Άλλες συνήθειες αυτοί, άλλες συνήθειες εμείς. Γλώσσα δεν ξέραμε, δεν μπορούσαμε να συνεννοηθούμε μαζί τους. Μετά όμως τα φτιάξαμε. Πολλά συνιέκια έγιναν, Κερκυραίοι πήραν προσφυγοπούλες.»

5.48

- σ ❖ Ποιες είναι οι ρυθμίσεις μετά το τέλος του ελληνοτουρκικού πολέμου;
- ύ
- ν
- θ ❖ Ποιες είναι οι συνέπειες των ρυθμίσεων για τους πληθυσμούς των δυο χωρών;
- ε
- σ
- η

6. Κοινωνία και κράτος στο Μεσοπόλεμο

Μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, ο κόσμος προσπαθεί να ξαναβρεί τους φυσιολογικούς ρυθμούς ζωής. Οι οικονομίες των βιομηχανικών χωρών σταδιακά βελτιώνονται. Τα εργοστάσια προχωρούν σε **μαζική παραγωγή** προϊόντων. Οι τεράστιες όμως ποσότητες βιομηχανικών προϊόντων δεν μπορούν να απορροφηθούν στις αγορές. Όταν το 1929 ξεσπά μεγάλη οικονομική κρίση στις Η.Π.Α., η κατάσταση επηρεάζει και τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου.

Η διεθνής οικονομική κρίση επηρεάζει και την κοινωνία. Μεγάλος αριθμός εργατών και υπαλλήλων μένει άνεργος και οι περισσότεροι πολίτες αντιδρούν με πορείες, διαδηλώσεις και απεργίες. Πολλά δημοκρατικά πολιτεύματα, κάτω απ' αυτήν την πίεση, σταδιακά καταρρέουν. Τα διαδέχονται **δικτατορίες**. Στην Ιταλία, το **φασιστικό κόμμα** και στη Γερμανία, το **ναζιστικό κόμμα** καταλαμβάνουν την εξουσία.

Η Ελλάδα κατά το Μεσοπόλεμο, την περίοδο δηλ. μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου Παγκόσμιου πολέμου, αντιμετωπίζει διάφορα εσωτερικά ζητήματα αλλά επηρεάζεται και από τις διεθνείς εξελίξεις. Η χώρα διανύει μια περίοδο μεγάλης βιομηχανικής ανάπτυξης, κυρίως με ξένες επενδύσεις. Με εξωτερικούς δανεισμούς και βαριά φορολογία γίνεται προσπάθεια να αντιμετωπιστούν τα οικονομικά προβλήματα.

Οι συνθήκες διαβίωσης για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι δύσκολες. Η ανεργία, τα χαμηλά ημερομίσθια, οι ανυπόφορες συνθήκες εργασίας και η έλλειψη ασφάλισης έχουν ως αποτέλεσμα μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις από τους εργαζόμενους. Μέσα σ' αυτό το κλίμα ξεσπούν κυβερνητικές κρίσεις και εκδηλώνονται στρατιωτικά πραξικοπήματα. Το 1936, ο Ιωάννης Μεταξάς καταλύει το Σύνταγμα και επιβάλλει δικτατορία.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

μαζική παραγωγή:

η βιομηχανική παραγωγή προϊόντων, που γίνεται σε εργοστάσια και βιοτεχνίες

Δικτατορία:

πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης, που ανατρέπει το δημοκρατικό πολίτευμα και επιβάλλει με στρατιωτικά μέσα την εξουσία του

φασιστικό κόμμα:

το κόμμα που ιδρύει ο Μ. Μουσολίνι στην Ιταλία, το 1919. Όταν αναλαμβάνει την εξουσία το 1922 καταλύει τους δημοκρατικούς θεσμούς και περιορίζει τα ατομικά δικαιώματα

ναζιστικό κόμμα:

το κόμμα, που ιδρύει, το 1919, ο Α. Χίτλερ και κατέχει την εξουσία στη Γερμανία από το 1933 ως το 1945. Σταδιακά καταργεί τις δημοκρατικές ελευθερίες, διαλύει τα κόμματα, δολοφονεί τους πολιτικούς του αντιπάλους και εξολοθρεύει τους Εβραίους

Χάρτης της Ευρώπης στο Μεσοπόλεμο

▲ Παρατηρώ το χάρτη και αναφέρω τα κράτη με φασιστικό, ναζιστικό ή δικτατορικό καθεστώς. [5.50]

1922	1929	1933	1936
άνοδος του Μπενίτο Μουσολίνι στην εξουσία	παγκόσμια οικονομική κρίση	άνοδος του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία	επιβολή Δικτατορίας στην Ελλάδα, από τον Ι. Μεταξά

I. Η διεκδίκηση της γυναικείας ψήφου

5.52

«Όταν ζητούμε ισότητα, δε ζητούμε καμιά χάρη, κανένα προνόμιο. Έχομε την αξίωση πως είμαστε μέλη της κοινωνίας ισότιμα με τους άντρες, ότι με την εργασία μας, είτε την επαγγελματική, είτε την οικιακή, συμβάλλομε όσο και ο άντρας στην οικονομική οργάνωση του κοινωνικού συνόλου και πρώτ' απ' όλα είμαστε άνθρωποι και ύστερα γυναίκες, επομένως πρέπει να μας αναγνωριστεί το δικαίωμα να ρυθμίζομε, όπως εμείς νομίζομε καλό, τη ζωή μας και γι' αυτό να έχομε και γνώμη στη ρύθμιση του κρατικού οργανισμού*...»

Ο Αγώνας της Γυναίκας
Ε/80 (1928), σ. 1-2

* του κράτους

5.51

▲ Για ποιους λόγους οι γυναίκες διεκδικούν το δικαίωμα της ψήφου; [5.51]

■ Ποιες μορφές δράσης αναπτύσσουν οι γυναίκες της εποχής για να προωθήσουν τα αιτήματά τους; [5.52] & [5.53]

Ενημερωτικό φυλλάδιο του «Συνδέσμου για τα δικαιώματα της γυναίκας»

5.53

Εξώφυλλο του περιοδικού *Ελληνίς*, Μάρτιος 1921

5.54

Θεοδωροπούλου Αύρα
(1880-1963)

Θεοδωροπούλου Αύρα (1880-1963)

Γεννιέται στην Αδριανούπολη. Είναι μουσικός και εργάζεται ως καθηγήτρια πιάνου. Αναπτύσσει μεγάλη κοινωνική δράση και προσφέρει τις υπηρεσίες της στους Βαλκανικούς πολέμους. Συμβάλλει αποφασιστικά με τους αγώνες της στην διάδοση των ιδεών του γυναικείου κινήματος. Το 1920 ιδρύει το «Σύνδεσμο για τα δικαιώματα της γυναίκας» και είναι πρόεδρος του έως το 1957. Εκδίδει το δελτίο (περιοδικό) του Συνδέσμου με τίτλο «Ο Αγώνας της Γυναίκας» (1923-1936). Πεθαίνει στην Αθήνα το 1963.

◀ Γνωρίζω τη ζωή και τη δράση μιας προσωπικότητας του ελληνικού γυναικείου κινήματος. [5.54]

II. Το εργατικό κίνημα

Εργατικές κινητοποιήσεις στο Μεσοπόλεμο

- 1920:** απεργία σιδηροδρομικών
- 1923:** απεργίες σε όλη τη χώρα, πανελλαδική γενική απεργία τον Αύγουστο
- 1924:** αιματηρά επεισόδια σε βάρος απεργών
- 1925:** απεργία σιδηροδρομικών, εργατών ηλεκτρισμού - αερίοφωτος και ναυτεργατών
- 1928:** αιματηρή καταστολή (βίαιος τερματισμός) της απεργίας των καπνεργατών στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη
- 1929:** απεργία εργατών φωταερίου
- 1934:** απεργία σιδηροδρομικών
- 1936:** αιματηρά επεισόδια σε βάρος απεργών στη Θεσσαλονίκη, το Βόλο και την Καλαμάτα, πανελλαδική γενική απεργία το Μάιο

5.55

- ▲ Με ποιο τρόπο διεκδικούν οι εργαζόμενοι τα αιτήματά τους κατά το Μεσοπόλεμο; [5.55]

5.56

Συγκέντρωση εργατικών σωματείων για τον εορτασμό της εργατικής Πρωτομαγιάς στον Πειραιά (1930)

- ▲ Γιορτάζεται σήμερα η εργατική Πρωτομαγιά; Με ποιον τρόπο; [5.56]

ΞΑΝΘΗ. Μάρτιος. (του ανταποκριτού μας). – Φρικτές είναι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάζονται οι εργάτες στο εργοστάσιο (τσιγάρων) Αρδίτη και αληθινά άθλιες είναι των εργατριών και μικρών παιδιών. Κοριτσάκια 10-14 χρονών εργάζονται για 8-12 δραχ. την ημέρα. Η κατάσταση αυτή καθώς και η συστηματική άρνηση του εργοστασιάρχη να δεχτεί οποιοδήποτε αίτημα των εργατών του εργοστασίου του, ανάγκασε τους τελευταίους να απεργήσουν.

Εφ. Ριζοσπάστης (27-28.3.1927)

5.57

5.58

Διαδήλωση απεργών στη Θεσσαλονίκη, Μάιος 1936

- ▲ Ποια σκηνή από τη διαδήλωση απεργών στη Θεσσαλονίκη, το 1936, αποτυπώνεται στη φωτογραφία; [5.58]

- ▲ Ποιες είναι οι συνθήκες εργασίας στο εργοστάσιο Αρδίτη και με ποιον τρόπο αντιδρούν οι εργαζόμενοι και οι εργαζόμενες σ' αυτές; [5.57]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποια είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Μεσοπολέμου;
- ❖ Με ποιους τρόπους αγωνίζονται οι άνθρωποι για τα δικαιώματά τους;

7. Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η ναζιστική κυβέρνηση της Γερμανίας και η φασιστική κυβέρνηση της Ιταλίας δημιουργούν απειλητική κατάσταση στην Ευρώπη. Καταλύουν το δημοκρατικό πολίτευμα και προχωρούν σε βίαιες προσαρτήσεις ξένων εδαφών. Ο Α. Χίτλερ, το 1938, αναγκάζει την Αυστρία να ενωθεί με τη Γερμανία, ενώ το 1939 η Γερμανία εισβάλλει στην Τσεχοσλοβακία. Η Ιταλία, με ηγέτη τον Μ. Μουσολίνι, καταλαμβάνει την Αλβανία, το 1939. Οι δυο Δυνάμεις συμμαχούν και σχηματίζουν τον Άξονα. Η Γαλλία και η Αγγλία αντιδρούν και σχηματίζουν τη δική τους συμμαχία για να αντιμετωπίσουν τις Δυνάμεις του Άξονα.

Με την εισβολή των Γερμανών στην Πολωνία, το 1939, ξεκινά ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος στην Ευρώπη. Με τον Άξονα συμμαχεί και η Ιαπωνία, ενώ με τις Συμμαχικές αγγλογαλλικές Δυνάμεις συντάσσονται, κατά την εξέλιξη του πολέμου, η Ρωσία και οι Η.Π.Α.. Ο πόλεμος γίνεται γρήγορα παγκόσμιος.

Η Ελλάδα μπαίνει στον πόλεμο στις 28 Οκτωβρίου 1940, όταν απαντά αρνητικά στο **τελεσίγραφο** του Μουσολίνι. Οι Έλληνες, το 1940-1941, απομακρύνουν τα ιταλικά στρατεύματα από τα ελληνοαλβανικά σύνορα σημειώνοντας σημαντικές νίκες.

Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος τελειώνει το 1945, με νίκη των Συμμαχικών Δυνάμεων. Στα **στρατόπεδα συγκέντρωσης** και στα πεδία των μαχών χάνουν τη ζωή τους εκατομμύρια άνθρωποι. Μεγάλες καταστροφές προκαλούνται. Η ρίψη της ατομικής βόμβας στη **Χιροσίμα** και το **Ναγκασάκι** και το **Ολοκαύτωμα** των Εβραίων αποτελούν από τις τραγικότερες στιγμές αυτού του πολέμου.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

τελεσίγραφο:

έγγραφο με το οποίο οι Ιταλοί ζητούν να τους παραδοθεί η Ελλάδα χωρίς πόλεμο **στρατόπεδα συγκέντρωσης:**

χώροι αναγκαστικής εργασίας και εκτέλεσης ανθρώπων κατά τη διάρκεια του ναζιστικού καθεστώτος **Χιροσίμα, Ναγκασάκι:**

πόλεις της Ιαπωνίας

Ολοκαύτωμα:

ο αφανισμός μεγάλου αριθμού ανθρώπων. Εδώ, η εξόντωση του Εβραίων από το ναζιστικό καθεστώς

5.59

Χάρτης των αντίπαλων στρατοπέδων του Β' Παγκόσμιου πολέμου

▲ Αναφέρω τα αντίπαλα στρατόπεδα κατά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο. [5.59]

1939	1940-1941	1944	6.8.1945	1945
έναρξη του Β' Παγκόσμιου πολέμου	Ελληνοϊταλικός πόλεμος	Απελευθέρωση της Ελλάδας	ρίψη της πρώτης ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα	τέλος του Β' Παγκόσμιου πολέμου

I. Η Ελλάδα στον πόλεμο του 1940

Από το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Asyrmatos* (28.10.1940)

- ▲ Πώς αναγγέλλεται στον Τύπο της εποχής η έναρξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου; [5.60]
- ▶ Συζητώ για τις δυσκολίες, τις οποίες αντιμετωπίζουν οι Έλληνες στρατιώτες, στο μέτωπο του πολέμου. [5.61]

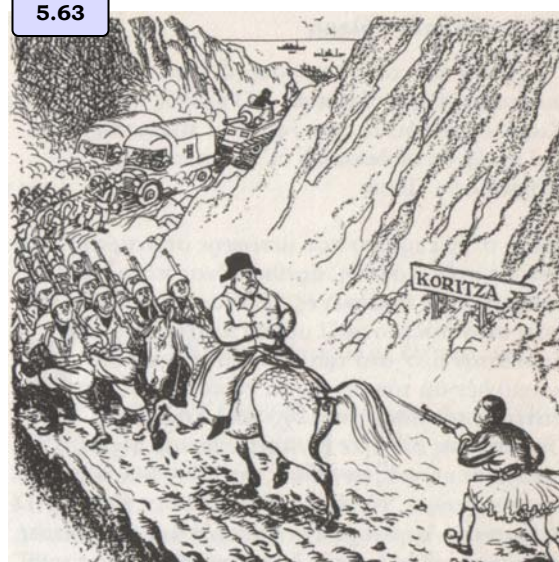
Απόσπασμα από « Το Άξιον Εστί » του Ο. Ελύτη:

«Νύχτα πάνω στη νύχτα βαδίζαμε ασταμάτητα, ένας πίσω απ' τον άλλο, ίδια τυφλοί. Με κόπο ξεκολλώντας το ποδάρι από τη λάσπη, όπου, φορές, εκατοβούλιαζε ίσαμε το γόνατο. Επειδή το πιο συχνά ψικάλιζε στους δρόμους έξω, καθώς μες στην ψυχή μας. Και τις λίγες φορές όπου κάναμε στάση να ξεκουραστούμε, μήτε που αλλάζαμε κουβέντα, μονάχα σοβαροί κι αμίλητοι, φέγγοντας μ' ένα μικρό δαδί, μία-μία εμοιραζόμασταν τη σταφίδα. Ή φορές πάλι, αν ήταν βολετό, λύναμε βιαστικά τα ρούχα και ξυνόμασταν με λύσσα ώρες πολλές, όσο να τρέξουν τα αίματα. Τι μας είχε ανέβει η ψείρα ως το λαιμό, κι ήταν αυτό πιο κι απ' την κούραση ανυπόφερτο. Τέλος, κάποτε, ακουγότανε στα σκοτεινά η σφυρίχτρα, σημάδι ότι κινούσαμε, και πάλι σαν τα ζα τραβούσαμε μπροστά να κερδίσουμε δρόμο, πριχού ξημερώσει και μας βάλουνε στόχο τ' αεροπλάνα.»

Ελύτης Ο., Το άξιον εστί, Ίκαρος, Αθήνα 1979 σ. 30

Αφίσα του Κ. Γραμματόπουλου (1940-1941)

Γελοιογραφία του Ίλιγκουορθ σε αγγλική εφημερίδα (1940)

- ▲ Σχολιάζω τον τίτλο της αφίσας. [5.62]

- ▲ Πώς απεικονίζει ο γελοιογράφος την εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο αλβανικό μέτωπο; [5.63]

II. Οι καταστροφές του Β' Παγκόσμιου πολέμου

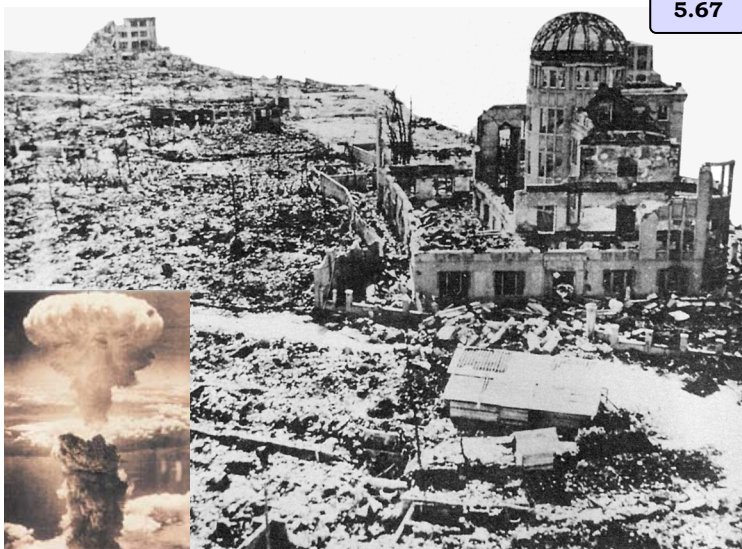
5.64

Πολωνοί Εβραίοι της Βαρσοβίας οδηγούνται από Γερμανούς στρατιώτες σε στρατόπεδο συγκέντρωσης (1943)

5.66

Βομβαρδισμός του Βερολίνου από τις Συμμαχικές Δυνάμεις (Απρίλιος 1945)

5.67

Η κατεστραμμένη πόλη της Χιροσίμα, μετά τη ρίψη της πρώτης ατομικής βόμβας (6.8.1945)

■ Ποιες καταστροφές εικονίζονται; [5.66] & [5.67]

◀ Σε ποιο γεγονός αναφέρεται η φωτογραφία; [5.64]

5.65

Ανθρώπινες απώλειες στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο		
χώρες	απώλειες στρατιωτών	απώλειες αμάχων
Σύμμαχοι		
Σοβιετική Ένωση	9.000.000	19.000.000
Πολωνία	124.000	6.000.000
Γιουγκοσλαβία	305.000	1.200.000
Γαλλία	214.000	350.000
Ελλάδα	89.000	325.000
Τσεχοσλοβακία	10.000	215.000
Ολλανδία		200.000
Βρετανία	265.000	93.000
Βέλγιο	12.000	76.000
Άξονας		
Γερμανία	3.500.000	780.000
Ουγγαρία	200.000	290.000
Ρουμανία	300.000	200.000
Ιταλία	243.000	153.000
Βουλγαρία	10.000	10.000
Φινλανδία	82.000	2.000

Πηγή: Davies N., *Europe. A History*, Pimlico, Λονδίνο 1997, σ. 1328

▲ Αναφέρω τις ανθρώπινες απώλειες για κάθε χώρα, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου πολέμου. [5.65]

■ Συζητώ για τις συνέπειες των βομβαρδισμών στη ζωή των κατοίκων του Βερολίνου και της Χιροσίμα; [5.66] & [5.67]

σ
ύ
ν
θ
ε
σ
η

- ❖ Ποιες είναι οι αιτίες του Β' Παγκόσμιου πολέμου;
- ❖ Ποιες είναι οι συνέπειες του Β' Παγκόσμιου πολέμου;

8. Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιος πόλεμος

Τον Απρίλιο του 1941, μετά την αποτυχία των Ιταλών, γερμανικά στρατεύματα εισβάλλουν στην Ελλάδα. Παρά την αντίσταση των Ελλήνων, η οποία κορυφώνεται στη **μάχη της Κρήτης**, τα γερμανικά στρατεύματα, αρχικά, αλλά και τα βουλγαρικά και ιταλικά, στη συνέχεια, καταλαμβάνουν τη χώρα και διορίζουν Κυβέρνηση Κατοχής.

Απέναντι σ' αυτή την τριπλή κατοχή οργανώνεται η αντίσταση των Ελλήνων με τη δημιουργία του **Ε.Α.Μ.**, αλλά και μικρότερων αντιστασιακών οργανώσεων όπως του **Ε.Δ.Ε.Σ.** και της **Ε.Κ.Κ.Α.** Οι κατακτητές οργανώνουν **αντίποινα** στις αντιστασιακές δράσεις. Η πείνα, η τρομοκρατία, το κάψιμο ολόκληρων χωριών και οι μαζικές εκτελέσεις κυριαρχούν κατά τη διάρκεια της Κατοχής στην Ελλάδα.

Στις αρχές του 1944, ενώ η απελευθέρωση της Ελλάδας πλησιάζει, οι αντιθέσεις ανάμεσα στις πολιτικές δυνάμεις μεγαλώνουν. Οι αντιθέσεις αυτές εκφράζονται με συγκρούσεις ανάμεσα στις αντιστασιακές οργανώσεις. Η απελευθέρωση βρίσκει, έτσι, την Ελλάδα χωρισμένη στα δύο. Από τη μια μεριά είναι το Ε.Α.Μ., το οποίο από το Μάρτιο του 1944 έχει σχηματίσει την «Κυβέρνηση του Βουνού». Από την άλλη βρίσκεται η εξόριστη ελληνική Κυβέρνηση του βασιλιά, ο Ε.Δ.Ε.Σ. και η Ε.Κ.Κ.Α. Η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, η οποία σχηματίζεται από τις δύο παραπάνω κυβερνήσεις, δεν καταφέρνει να αποτρέψει τον Εμφύλιο πόλεμο, που ξεσπά το 1946, ανάμεσα στο **δημοκρατικό στρατό** και την κυβέρνηση.

Τον Οκτώβριο του 1949 ο Εμφύλιος πόλεμος ολοκληρώνεται με την ήττα του δημοκρατικού στρατού, πολλές χιλιάδες θύματα και μεγάλες καταστροφές.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

μάχη της Κρήτης:

μάχη μεταξύ των υπερασπιστών της Κρήτης και των Γερμανών εισβολέων (Μάιος 1941)

Ε.Α.Μ.:

Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο. Ιδρύεται το Σεπτέμβριο του 1941

Ε.Δ.Ε.Σ.:

Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος. Ιδρύεται τον Οκτώβριο του 1941

Ε.Κ.Κ.Α.:

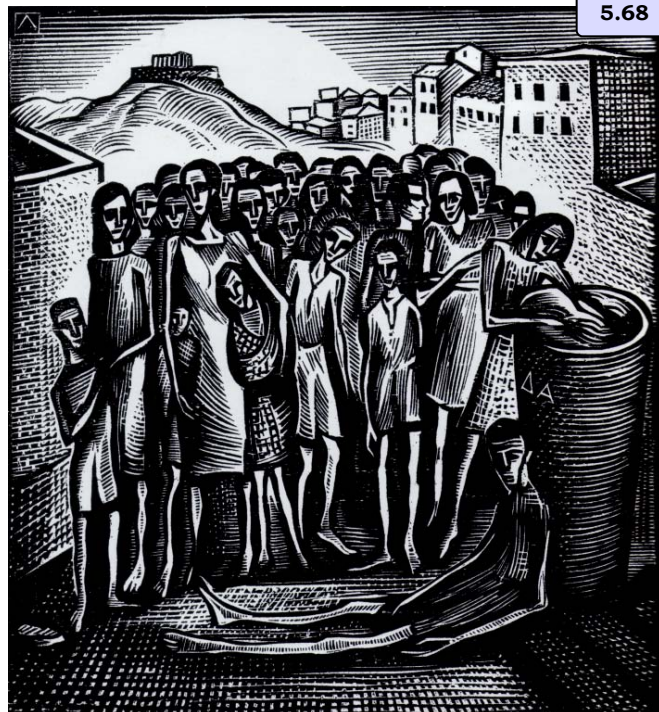
Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση. Ιδρύεται τον Απρίλιο του 1943

αντίποινα:

οι καταστροφές οικισμών και οι εκτελέσεις ανθρώπων από τους Γερμανούς, μετά από αντιστασιακές ενέργειες των Ελλήνων

δημοκρατικός στρατός:

έτσι ονομάζεται ο στρατός που συγκροτείται στη διάρκεια του Εμφύλιου πολέμου από μέλη του Ε.Α.Μ.

Το χειμώνα του 1941-1942, η πείνα προκαλεί χιλιάδες θύματα στις πόλεις της Ελλάδας και ιδιαίτερα στην Αθήνα
Ευλογογραφία της Λ. Μαγγιώρου (1943)

- ▲ Παρατηρώ την πηγή και συζητώ για τις επιπτώσεις της Κατοχής στη ζωή των κατοίκων της Αθήνας. [5.68]

1941-1944	Μάρτιος 1944	Απρίλιος 1944	Οκτώβριος 1944	1946-19449
Κατοχή Αντίσταση	συγκρότηση της «Κυβέρνησης του Βουνού»	ο Γεώργιος Παπανδρέου πρωθυπουργός της εξό- ριστης Κυβέρνησης	συγκρότηση Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας	Εμφύλιος πόλεμος

I. Η Εθνική Αντίσταση

5.69

Έλληνες φοιτητές και Ελληνίδες φοιτήτριες αντιστέκονται στους Γερμανούς κατακτητές
Παράνομο έντυπο της Κατοχής

◀ Πώς συμβολίζεται ο κατακτητής, τον οποίο προσπαθούν να απομακρύνουν οι Έλληνες; [5.69]

5.70

Διαδήλωση στους δρόμους της Αθήνας με αφορμή τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου (1942)

«Τα βράδια όμως, σαν θα 'πεφταν να κοιμηθούν, θ' άρχιζαν να θυμούνται ένα σωρό, θα κουβέντιαζαν για κείνα τα χρόνια και θα 'τανε σαν να μη γέρασαν ποτέ. Θυμάσαι τούτο, θυμάσαι κείνο, θα 'λεγαν... Θυμάσαι τον Γιάννη τον ψηλό, τον Πέτρο; Θυμάσαι που παραλίγο να πέσουμε σε μπλόκο* και πηδήσαμε τον τοίχο, λίγο πιο πάνω από το Γαλλικό Ινστιτούτο; Θυμάσαι που έχασα το πέδιλό μου στη διαδήλωση και με πειράζανε τα παιδιά, ότι οι Γερμανοί ζητούν τη σταχτοπούτα;»

Ζέη Α., *Αρβυλάκια και γόβες*, Κέδρος, Αθήνα 1975, σ. 46

5.71

5.72

Ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοπόταμου με τη συμμετοχή των αντιστασιακών οργανώσεων Ε.Α.Μ. και Ε.Δ.Ε.Σ. (1942)

- Ποιες είναι οι μορφές αντίστασης των Ελλήνων εναντίον των κατακτητών; [5.69-5.72]
- Ποιες ομάδες πληθυσμού συμμετέχουν στην Εθνική Αντίσταση; [5.69-5.72]